

3. Караулов Ю. Н. Русский язык и языковая личность. – М.: ЛКИ, 2010. – 264 с.

## **ВИКОРИСТАННЯ МЕТОДУ КОМПОНЕНТНОГО АНАЛІЗУ ДЛЯ ТЕРМІНОЛОГІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ (НА ПРИКЛАДІ ІСТОРИКО- ПРАВОВИХ ТЕРМІНІВ)**

***Н. В. Давиденко***

*викладач,*

*Національний технічний університет України «КПІ»*

Процес формування термінології будь-якої науки є досить тривалим і вкрай рідко може вважатися завершеним. Надзвичайно важливою є робота щодо створення стандартизованої загальної термінологічної бази, але систематизація та кодифікація її можлива тільки за умови впорядкованого, системного дослідження матеріалу. Термінологічні дослідження для кожної з наук потребують скрупульозної роботи фахівців і залишаються актуальними, повсякчас визначаючи нові аспекти для аналізу, передбачаючи необхідність накопичення наукового матеріалу. У цьому контексті цікавими є роботи з дослідження, зокрема історико-правової термінології, адже в різні історичні періоди один і той самий термін міг мати різні значення, і це потрібно враховувати при викладанні та дослідженні історичного матеріалу, вживанні понять, що вже втратили актуальність у сучасному контексті, але, як свідчить історія, можуть актуалізуватися в майбутньому. Вивчення історико-правової термінології вимагає чіткого методологічного підходу, вироблення чітких критеріїв для відбору та аналіз саме цього термінологічного шару. А він має свою специфіку, оскільки, по-перше, формується на стику кількох наук: історії, правознавства, філології; по-друге, необхідним є опрацювання кожного терміна з урахуванням його семантичних змін протягом усього часу існування; і, по-третє, дослідження історико-правової термінології важливе з огляду на

майбутню можливість нового, переосмисленого використання архаїзованих термінів у сучасній юриспруденції.

3-поміж інших значною перевагою методу компонентного аналізу є те, що він дозволяє найповніше відобразити розвиток значення терміна, вказати так звані „потенційні семи”, врахувати семантичні нюанси не лише мовного, а й соціального й історичного характеру.

Щоб визначити семний склад значення, спершу слід виділити семантичне поле шляхом побудови синонімічного ряду і виявлення диференційних ознак на основі опорного слова або архісеми (термін вперше вжито Б. Потьє, у сучасному вітчизняному мовознавстві його почав вживати В.Г. Гак). Після виділення архісеми і пов'язаного з нею семантичного поля, виділяються релевантні ознаки в усіх заявлених лексемах. На підставі виявлених диференційних семантичних ознак, на які розкладаються всі лексеми ряду, і виділяються семи-одиниці, конкретні варіанти поєднання яких утворюють значення слова [1]. Семи можуть бути денотативні, конотативні та потенційні.

Об'єктом дослідження стали іменники на позначення опікування, піклування, захисту, підтримки на юридичному рівні. За цією диференційною ознакою виділяємо семантичний ряд *патронат, патронаж, піклування, опіка, протекція, меценатство, спонсорство, благодійність, управління*. Архісемою ряду вважаємо юридичну забезпеченість допомоги (власне *патронат*).

У латинській мові слово *patronus* означало „захисник, поборник, правозаступник, адвокат, покровитель” Пізніше розвинулося поняття *патронату* – процесуального представництва, захисту, охорони, тобто форми залежності, за якої багаті римські громадяни брали на себе патронат над землеробами (часто навіть над цілими поселеннями), тобто надавали їм все необхідне для обробки землі, захищали від збирачів податків і набігів розбійників. Селяни, взяті під патронат, відмовлялися від особистої свободи та майна, а також підлягали суду патрона, що сприяло їх подальшому закріпаченню. В римському праві існували **міста-патрони**, які, використовуючи свій досвід та матеріальну базу, допомагали містам-клієнтам.

Отже, від самого початку розвитку семантики слова *патрон* можемо виділити досить несподівану сему за протиставленням „істота – неістота”.

Найближчою до патронату є *опіка*. Зв’язок опікуна та підопічного (відповідником у римському праві є поняття *клієнт*) був двостороннім: вдячністю за опіку були підтримка та лобіювання політичних інтересів патрона. Варто зважити на ті зміни яких зазнає семне наповнення аналізованих лексем в результаті історичних та соціальних змін. Із латиномовних творів українського автора XVI століття Станіслава Оріховського помітно, що у часи середньовіччя під свою опіку, або ж *протекцію* (від лат. *protegere* – покривати, захищати), *патронат* (від лат. *patronus* – покровитель, похідного від *pater* – батько) брали зазвичай дорослих і дієздатних осіб, які потребували захисту та матеріальної підтримки. У Середні віки союз патрона (опікуна) та клієнта був взаємовигідним, й уможлиблювався тільки за згоди обох сторін.

”В українській мові терміни латинського походження „*патрон*” і „*патронат*” були замінені власне українськими „*опіка*” і „*піклування*”, оскільки вони вже позначали реалії українського життя. Однак пізніше виникла потреба і в новітньому запозиченні терміна „*патрон*”.

В межах семантичного мікроряду *патронат* – *опіка* – *піклування* ще в римський період розвитку семантики слова „патронат” виділились потенційні семи „захист та оберігання матеріальних цінностей” і „виховна функція”.

Семний аналіз термінів *патронат* і *патронаж* виявив чіткі семантичні параметри їх вживання, вказав на неприпустимість взаємозаміни цих термінів, особливо ж необхідність розтлумачування відмінностей між поняттями *опіка*, *піклування*, *патронат*, *патронаж* у навчальних та довідкових виданнях відповідно до норм українського права та враховуючи семний склад кожної з лексем. Зважаючи на диференційні семи, важливо також виділяти похідні значення аналізованих слів,: „соціальний патронаж”, „педагогічний патронаж” тощо.

При аналізі всього семантичного ряду, побудованого на основі архісеми, було також з’ясовано семний склад лексем *спонсорство*, *добродійність* та

*меценатство*. Для усіх лексем мікроряду домінуючою є сема „надання матеріальної допомоги”. Диференційними семами для благодійництва є „безвідплатність пожертви”, а для спонсорства – „отримання вигоди”, переваг нематеріального характеру (шляхом популяризації свого імені чи марки). Протиставляючи лексеми *благодійність* і *меценатство* у сучасному контексті, зауважимо наявність семи „спрямованість на конкретного набувача” у *меценатства* та ще однієї лексеми всього семантичного ряду – *протекції*. Остання має ще одну диференційну сему „сприяння”. До цього ряду можна включити лексему *добročинність*, яку розглядаємо як абсолютний синонім благодійності. Тож неприпустимим є поплутання лексем *благодійність*, *меценатство* і *спонсорство*, *протекція* з огляду на принципові розбіжності у семному складі, а отже, й в смисловому навантаженні кожного слова: підміна термінів цього мікроряду часто є не просто вдалим маркетинговим ходом, а й свідомою підміною понять, вживанням терміна всупереч його смисловому навантаженню у термінологічному значенні, що спричинює зовсім інші юридичні наслідки.

Виконана робота підтверджує думку фахівців, які вважають метод компонентного аналізу одним з найбільш придатних для обробки лексичного матеріалу для укладання тлумачних словників, зокрема спеціалізованих термінологічних. При дослідженні юридичної термінології застосування методу компонентного аналізу має особливе значення у контексті аналізу системи юридичних термінів в їх історичному розвитку, тобто при вивченні власне історико-правових термінів: і актуальних та вживаних сьогодні, і таких, що вже стали архаїзмами як терміни, але можуть поновити своє існування в сфері юриспруденції та державного управління за певних історичних та політичних умов. Це, наприклад, відбулося з термінами „меценатство” і „спонсорство”, що сприймалися як історизм у радянські часи. Однак актуалізувалося значення поняття, яке вони позначають, і, як результат, ці слова поновили свій статус юридичних термінів. Метод компонентного аналізу дозволяє дослідити всі нюанси значення у процесі його історичного розвитку, а отже здійснити

найбільш багатогранний аналіз семантичного (семного) складу терміна, що в значній мірі сприяє унормуванню вживання та уточненню значення термінів.

Література:

1.Посох А. В. Компонентный анализ семантики. // Методы изучения лексики. /Под ред. Супруна А. Е. – Минск: Издательство БГУ, 1975. – 232 с.

## **СЕМАНТИКО-СИНТАКСИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ АРГУМЕНТАЦІЇ НАУКОВО-ТЕХНІЧНОЇ СТАТТІ**

***Н. Є. Доронкіна***

*старший викладач,*

*Національний технічний університет України «КПІ»*

Наукова стаття, один з жанрів наукового дискурсу, є невід'ємним учасником процесу наукового спілкування. Наукова-технічна стаття належить до піджанрів жанру наукової статті. Відповідно до прагматичної спрямованості науковий дискурс відноситься до аргументативного та інформативного типу, оскільки у наукових статтях має місце інформативна та аргументативна комунікація. Це означає, що у науковий текст містить аргументативні фрагменти. Тому постає питання про визначення критеріїв наявності аргументації. Виділяють такі критерії:

- прагматичний, що означає наявність фрагментів, які мають прагматичні параметри і впливають на реципієнта;
- структурний, коли в тексті присутні обов'язкові елементи функціонально-компонентної аргументації (теза, аргумент, підстава) [2, с.274-277];
- логічний, який проявляється у наявності казуального, тобто причинного, зв'язку між її обов'язковими елементами.

Головними комунікативними одиницями дискурсу є висловлення про предмет мовлення. Вони поділяються на елементарні та складні. Кожне